

Pustovanje v Kanalu ob Soči.
Foto: Primož Hieng, Kanal ob Soči, 4. 2. 2018.

Udeleženci »pustne rajže«.
Foto: Primož Hieng, Kanal ob Soči, 4. 2. 2018.

PO POTEH LIŠKIH PUSTOV

»Pustna rajža« Slovenskega etnološkega društva, 4. februar 2018

Pustovanja v občini Kanal ob Soči sodijo med kulturne in etnološke zanimivosti, ki tako kot povsod oznanjajo odhod zime in čarajo prihod pomladi, novega življenja, sončnih žarkov, ki ogrejejo zemljo in srce. S svojo posebnostjo pripomorejo k večji prepoznavnosti območja Liga in kanal-ske občine, z gostovanji in s prireditvami pa prispevajo k promociji teh krajev. In tako se vsako leto znova kot davni spomin, kot duhovi iz davnine, ob pustnem času pojavijo Liški pustjè, »ta grdi« in »ta lepi«, in nas s svojo magično močjo povežejo z naravnimi in nadnaravnimi silami nekdanjih časov in krajev Kanalskega Kolovrata. Naličja iz tolčene bakrene ali aluminijaste pločevine so posebnost Liških pustov ali »maškaronov«. Nekoč jih je menda delal kotlar iz Velendola. Posamezne maske so se ohranile do 70. let 20. stoletja, ko je bilo območje že tako izseljeno, da je maskiranje skoraj izumrlo. V ustnem izročilu starejših pa je med mnogimi spomini na nekdanje šege in običaje ljudske kulture ostal živ tudi spomin na raznolike šemske like, ki jih je v 50. in 60. letih 20. stoletja opisal slikar in narodopisec, domačin Pavel Medvešček. V 70. letih pa je etnolog Naško Križnar dobil le še dve starinski maski iz tolčene pločevine vojaških aluminijastih menažk, ki ju zdaj hrani Goriški muzej. Liški pustjè so ponovno oživel po letu 1983, ko se je Branko Žnidarčič, domačin iz Markičev, prvič spet oblekel v »maškarona« in s prijateljem odšel na pustovanje v Portorož – doživela sta navdušen sprejem in Branko se je Liškim pustom zapisal za vse življenje.

Člani tokratne pustne rajže smo se zbrali v Kanalu, pred Brankovo hišo, kjer je v kleti muzejska zbirka Liških pustov – Branko je sicer iz zdravstvenih razlogov moral v bolnišnico, vendar je njegov sin Dejan prav tako navdušen član pustne družine in je tokrat prevzel njegovo vlogo. Nazorno nam je razložil potek izdelave mask iz aluminijaste in bakrene pločevine, predstavil nam je stare izvirne maske, ena je celo iz bakrenega kotla, pokazal prve maske in naličja Brankove izdelave, način izdelave »ta grdega«, z rogovi in s kožo opremljenega pusta v pisani, s trakovi pošiti obleki, z zvonce okrog pasu in lesenimi škarjami v rokah ter opisal delo Etnološkega društva Liški pustjè. Brankova klet, kjer nastajajo umetniške interpretacije nekdanjih pustnih likov, je premajhna za obsežno opremo, ki jo potrebuje okrog 30-članska pustna družina – zato smo se zapeljali do Gasilskega doma, kjer so se pustarji oblekli, si nataknili maske in se pripravili na pohod. Iz Kanala smo se nato zapeljali na tradicionalni pohod po vaseh in k posameznim družinam. Pravzaprav se tudi v tradicionalnem pohodu kažejo velike spremembe, ki so te kraje doletele v načinu življenja in upadu prebivalstva, saj je veliko hiš opuščenih, celo nekateri zaselki. Ponokod pustarji niso dobrodošli, zato se pustna družina po dogovoru ustavi pri hišah, kjer so gostoljubno in z veseljem sprejeti. Z njimi smo šli v Ukanje, k družini Brankove sestre in k sosedom, nato se je pustni sprevod odpravil še k družinam v Bajte, Britof, Strmec, Lovišče in Melinki, kjer smo obiskali 92-letnega

* Inga Miklavčič Brezigar, dipl. etn. in mag. sociologije kulture, kustodinja-etnologinja, muzejska svetnica v pokoju, Ulica Rada Simonitija 19, 5000 Nova Gorica; brezigar.inga@gmail.com.

Franca Jerončiča, ki živi sam v skoraj opuščeni vasi. Razveselil se je obiska in nam pokazal muzejsko zbirko svojih rezbarij in etnoloških ter vojaških predmetov.

Pustni sprevod je slikovit: spredaj gredo pari »ta lep in ta lepa« – pustna ženina in nevesta, ki oznanjajo začetek novega življenja in ob harmoniki »muzikanta« pred hišo zaplešejo. Spremljajo jih »ta grdi pusti« z masko iz ovčje kože in rogov, ki ob trušču zvoncev tekajo po vasi, s kleščami lovijo dekleta in otroke in uganjajo norčije. »Pustica z metlo« pometa po hiši, »pustica z vrečo« pa potresa in nabira orehe, ki simbolizirajo bogato letino. Poleg so še »pustica z dojenčkom« ali »ciganka«, ki v hiši milo prosi mleka za bolno dete, pa »žena, ki nosi moža« kot simbol zakonske sreče ali nesreče. »Daj-dam« je kot potujoči vaški krošnjar uvrščen v sprevod, »berač« v koš nabira darove, medtem ko »žandar« skrbi, da vse poteka po določenem pustnem redu. Branko in člani pustne družine skušajo po opisih Pavla Medveščka rekonstruirati tudi nekdanje like. V Brankovem muzeju nekdanjih pustnih likov tega območja smo lahko občudovali tudi rekonstruirane like »ramaštona«, »ramauša«, »bajerja« in »braje«, ki pa tokrat niso šli s pustnim sprevodom.

Planotasti svet Kanalskega Kolovrata s številnimi zaselki, nanizanimi okrog centra v Ligu na desni strani ter vse do doline Idrije z Britofom, je del občine Kanal. Hribovit greben povezuje še mediteransko območje Goriških brd z že alpskim območjem Matajurja. Liško in Kambreško s svojimi zaselki so bili nekoč naravna vez med Soško dolino na eni strani in Beneško Slovenijo na drugi strani pogorja, prek doline reke Idrije na meji z Benečijo. Liško obsega razpršene zaselke na zahodnem pobočju Kanalskega Kolovrata na 600 do 700 m nadmorske višine – na najvišji vzpetini 677 metrov nadmorske višine je postavljena romarska cerkev Marijino Celje. Vključena je v povezovalno tematsko pot, ki povezuje tri Marijina svetišča: Sveto Goro pri Gorici, Marijino Celje na Ligu in Staro Goro v Beneški Sloveniji. Z Liga vodita poti v dolino, na eni strani proti reki Idriji in Britofu, kjer je bil nekdanj mejni prehod, na drugi strani je Lig povezan s Kanalom, Kambreško pa z Ročinjem.

Lig, danes središče Liškega, je osrednjo vlogo središča pridobil po drugi svetovni vojni, predvsem po odprtju tovarniškega obrata industrije avtomobilskih delov ISKRA iz Šempetra pri Gorici, kjer so zaposlitev in zaslužek dobili domačini iz Liga in okoliških vasi. Kot središče je nadomestil nekdanj pomembnejši Britof, ki je z vzpostavitev meje po drugi svetovni vojni izgubil nekdanj pomembno vlogo povezovalnega kraja na prehodu v Benečijo. Lig in njemu pripadajoči zaselki so bili do srede 20. stoletja kme-

tijsko območje, pomembne panoge so bile sadjarstvo in živinoreja pa tudi prodaja kostanja in lesa v bližnja mesta predvsem na beneški strani. Po drugi svetovni vojni se je z vzpostavitev meje in s spremembo političnega ter gospodarskega sistema spremenil tudi način življenja. Ob kmetijstvu so si ljudje zaslužek iskali v industriji, predvsem v tovarni cementa Anhovo, pa tudi v industriji v Novi Gorici in Kanalu; sprva so se zaposlovali predvsem moški, pozneje tudi ženske. Povečala se je dnevna migracija, prav tako pa se je močno povečalo izseljevanje, zato je vrsta zaselkov na Liškem v 70. in 80. letih 20. stoletja opustela. Lig je obdržal funkcijo osrednjega naselja, kjer še vedno občasno pripravijo osrednjo družabno prireditev »praznik kostanja«, ki je v socialističnih časih nadomestila in dopolnila tradicionalne cerkvene shode in sejme – »šagre«. Naša pustna rajža se je ustavila v Britofu, v dolini ob reki Idriji, kjer je po drugi svetovni vojni od priključitve Primorske tedanj Jugoslaviji leta 1947 tekla sprva povsem zaprta in strogo zastražena meja med Jugoslavijo in Italijo. Meja je presekala in preusmerila družbene in gospodarske povezave, zarezala v najbližje sorodstvene in sosedske vezi, kraji na obeh straneh meje so gospodarsko nazadovali. Pred priključitvijo k Jugoslaviji leta 1954 in pozneje so mnogi ljudje čez mejo pobegnili iz Jugoslavije, zaradi množičnega izseljevanja v Belgijo in druge zahodnoevropske države pa so se praznile tudi vasi na italijanski strani doline. Nekdanji pomen Britofa smo člani naše rajže zaslužili tudi ob ogledu poznogotske cerkvice sv. Kancijana v središču vasi iz 16. stoletja, s prizidki in poslikavo iz 17. stoletja, s kopijo poznogotskega krilnega oltarja sv. Kancijana, ki je eden redkih srednjeveških krilnih oltarjev v Sloveniji, restavrirani izvornik pa hrani Narodna galerija v Ljubljani. Prvotno je bil glavni oltar, nato so ga okoli leta 1690 nadomestili s čudovitim velikim zlatim baročnim oltarjem. Britof je bil tudi končna postaja za okrepčilo, ki smo ga užili v restavraciji v nekdanji karavli ob prav tako nekdanji italijansko-jugoslovanski in nato slovenski meji. Po letu 2004 in odprtju meje je restavracija zaživela, nato za nekaj časa usahnila, od leta 2016 pa je spet odprta in v teh krajih ena od pozitivnih točk, kjer so domačini in obiskovalci iz slovenske ali italijanske strani gostoljudno sprejeti z domačo hrano – posebnost sta divjačinski golaž z belo polento in klobasa v kisu. Za konec pa so se nekateri člani naše rajže ustavili še pri Liških pusteh na družabnem srečanju v prostorih Gasilskega doma v Kanalu – in čeprav mogoče Liški pustje na 4. februar še niso povsem pregnali zime, so nam pripravili čudovito doživetje ob koncu zime in prehodu v pomlad.